

Trestně právní a správní zodpovědnost

Trestní právo je jedním z odvětví veřejného práva. Rozlišujeme

- trestní právo hmotné (materiální), které stanoví, co je trestným činem a jaký trest lze za něj uložit a
- trestní právo procesní (formální), které upravuje procedurální postup trestních orgánů v trestních věcech.

Nejvýznamnější právní normy

- Ústava České republiky, Listina základních práv a svobod.
- Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších předpisů.

Trestní zákoník se dělí na

- obecnou část, která upravuje podmínky trestní odpovědnosti a ukládání sankcí a
- část zvláštní, která popisuje jednotlivé skutkové podstaty trestných činů.

Trestní právo je v demokratických státech pojímáno jako nejzazší prostředek (tzv. ultima ratio), kterou je prováděna právní regulace a sociální kontrola společnosti. Použití prostředků trestního práva (hmotného i procesního) totiž představuje nejzávažnější zásahy do práv jednotlivce, a proto musí být používány zdrženlivě pouze v případech, v nichž prostředky jiných právních odvětví (např. práva občanského a správního) selhávají nebo nejsou efektivní.

Funkce trestního práva

- ochranná – ochrana společnosti před kriminalitou, tj. ochrana před nebezpečnými činy fyzických osob,
- regulativní – spočívá ve stanovení podmínek trestní odpovědnosti, ukládání trestů a ochranných opatření pachatelům trestných činů, reguluje „nejvyšší“ hodnoty, které společnost považuje za nejdůležitější,
- preventivní – generálně preventivní působení na potenciální pachatele, prostřednictvím individuálně preventivního působení na konkrétního pachatele; prevenci zajišťuje také samotná existence trestního práva,
- represivní – směřuje k ochrannému cíli výlučně individuálním působením na pachatele, opírá se o donucovací formy.

Zásady trestního práva

- zásada zákonnosti – trestní právo může být čerpáno pouze z takových pramenů, jakými jsou Ústava, ústavní zákony, zákony a obecně závazné předpisy,
- zásada pomocné úlohy trestní represe – trestní právo se použije teprve v případě, že neexistuje jiné řešení,
- zásada individuální odpovědnosti – lze trestat pouze člověka jako jedince za vlastní jednání, trestní právo nezná kolektivní odpovědnost, nezná ani odpovědnost za cizí vinu, ani odpovědnost právnických osob,

- zásada odpovědnosti za zavinění – osoba buď chce čin spáchat nebo si možnosti spáchání trestného činu je nebo může být vědoma; trestá se pouze za jednání, které fyzická osoba provedla zaviněně,
- zásada přiměřenosti – úměrnost trestu musí odpovídat povaze trestného činu, osobnosti jeho pachatele i dalším v zákoně uvedeným hlediskům, neboť pouze přiměřený a spravedlivý trest je účelný; újma obsažená v trestu nemá převyšovat nezbytně nutnou potřebu společnosti.

Základy trestní odpovědnosti

Základem trestní odpovědnosti je spáchání trestného činu, čímž vzniká povinnost strpět sankce stanovené trestním zákonem.

Trestným činem podle trestního zákoníku je protiprávní čin, který trestní zákon označuje za trestný a který vykazuje znaky uvedené v takovém zákoně. Trestný čin spáchaný mladistvým se nazývá proviněním.

- Znaky uvedenými v trestním zákoně, popřípadě v jiném zákoně, jsou
- znaky skutkové podstaty trestného činu (objekt, objektivní stránka, subjekt, subjektivní stránka, protiprávnost) a
 - stanovený věk a přičetnost.

Trestné činy se dělí na přečiny a zločiny.

Přečiny jsou všechny nedbalostní trestné činy a ty úmyslné trestné činy, na něž trestní zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby do pěti let.

Zločiny jsou všechny trestné činy, které nejsou podle trestního zákona přečiny; zvláště závažnými zločiny jsou ty úmyslné trestné činy, na něž trestní zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby nejméně deset let.

Trestnými činy mohou být jen činy nedovolené, protiprávní. Ne každý nedovolený čin je zároveň trestným činem, některé z nich jsou jen přestupky, kázeňskými nebo disciplinárními delikty, některé jsou jen postiženy občanskoprávní sankcí, zejména povinností k náhradě škody.

Ke vzniku trestní odpovědnosti vyžaduje trestní zákon naplnění všech znaků skutkové podstaty trestného činu. Hovoříme o dokonání trestného činu. Trestní zákoník však připouští trestní postih i v případě, že chybí jeden z těchto znaků – následek. Jedná se o přípravu k trestnému činu a pokus o trestný čin. Příprava je trestná podle trestní sazby stanovené na zvláště závažný zločin, k němuž směřovala, jestliže trestní zákon nestanoví něco jiného.

Trestní odpovědnost též dopadá na

- přípravu zvláště závažného zločinu,
- pokus trestného činu,
- spolupachatelství, nebo
- účastenství na trestném činu ve formě organizátorství, návodu a pomoci.

Trestným činem však není

- čin, který sice naplňuje formální znaky některého trestného činu podle trestního zákoníku, trestní odpovědnost pachatele a trestněprávní důsledky s ní spojené lze uplatňovat jen v případech společensky škodlivých, ve kterých nepostačuje uplatnění odpovědnosti podle jiného právního předpisu.

Některé takové případy uvádí přímo trestní zákon:

- nutná obrana, tedy čin jinak trestný, kterým někdo odvrací přímo hrozící nebo trvajících útok na zájem chráněný trestním zákonem, není trestným činem; o nutnou obranu nejde, byla-li obrana zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku,
- krajní nouze, tedy čin jinak trestný, kterým někdo odvrací nebezpečí přímo hrozící zájmu chráněnému trestním zákonem, není trestným činem; o krajní nouzi nejde, jestliže bylo možno toto nebezpečí za daných okolností odvrátit jinak anebo způsobený následek je zřejmě stejně závažný nebo ještě závažnější než ten, který hrozil, anebo byl ten, komu nebezpečí hrozilo, povinen je snášet,
- trestný čin nespáchá, kdo jedná na základě svolení osoby, jejíž zájmy, o nichž tato osoba může bez omezení oprávněně rozhodovat, jsou činem dotčeny,
- trestný čin nespáchá, kdo v souladu s dosaženým stavem poznání a informacemi, které měl v době svého rozhodování o dalším postupu, vykonává v rámci svého zaměstnání, povolání, postavení nebo funkce společensky prospěšnou činnost, kterou ohrozí nebo poruší zájem chráněný trestním zákonem, nelze-li společensky prospěšného výsledku dosáhnout jinak,
- oprávněné použití zbraně, tedy skutečnost, kdy někdo použije zbraně v mezích stanovených jiným právním předpisem.

Trestně odpovědný není

- ten, kdo v době spáchání trestného činu nedovršil patnáctého roku věku,

Trestně odpovědný také není

- ten, kdo pro duševní poruchu v době spáchání trestného činu nemohl rozpoznat jeho nebezpečnost pro společnost nebo ovládat své jednání.

Zánik trestnosti a trestu

Trestní zákoník uvádí v obecné části pod společným názvem „Zánik trestnosti a trestu“ důvody zániku trestní odpovědnosti. Jedná se o okolnosti, které nastanou po spáchání trestného činu, ale dříve než je o něm pravomocně rozhodnuto, a které způsobují jednou provždy zánik práva státu na potrestání pachatele. Vůči pachateli tedy nemohou být vyvozovány důsledky, které jinak vyplývají ze spáchání trestného činu.

Důvody zániku trestní odpovědnosti

- účinná lítost,
- promlčení trestního stíhání.

Patří sem také

- zánik trestnosti přípravy,
- zánik trestnosti pokusu,
- zánik trestnosti účastenství,
- smrt pachatele (upraveno pouze v trestním řádu),

- milost prezidenta republiky.

Účinná lítost

Zánik trestnosti z důvodu účinné lítosti nastává pouze u trestných činů uvedených v § 33 trestního zákoníku. V souladu s účelem účinné lítosti jsou zde taxativně uvedeny trestné činy, jejichž škodlivé následky jsou tak těžké, že jim je třeba zabránit i za cenu beztrestnosti pachatele.

Účinná lítost spočívá v tom, že

- pachatel vlastní aktivní činností dobrovolně zamezí nebo napraví škodlivý následek trestného činu, anebo
- v době, kdy škodlivému následku činu může být ještě zabráněno, učiní o trestném činu dobrovolné oznámení
 1. státnímu zástupci,
 2. policejnímu orgánu, nebo
 3. voják může místo toho učinit oznámení veliteli nebo náčelníku.

Promlčení trestního stíhání

Při promlčení trestního stíhání zaniká trestnost činu uplynutím doby stanovené zákonem.

Důvody promlčení

- hmotněprávní – tj. uplynutím času postupně slábne, až docela zaniká potřeba trestu, nebezpečnost činu se zmenšuje, negativní reakce společenského vědomí slábne, pachatele, který nespáchal další čin lze považovat za napraveného, takže není třeba ukládat trest,
- procesní – tj. nastávají potíže s dokazováním, neboť uplynutí času oslabuje sílu důkazů, důkazy pozbývají spolehlivosti nebo je již není možné opatřit.

Promlčecí doba je odstupňována podle závažnosti trestného činu (rozhodující je druh a výše sazby trestu).

Promlčecí doba činí

- 3 roky,
- 5 let,
- 10 let,
- 15 let nebo
- 20 let.

Některé nejzávažnější trestné činy se nepromlčují.

Promlčení výkonu trestu

Po uplynutí promlčecí doby nelze uložený trest vykonat. Promlčecí doba je upravena podle druhu a výše uloženého trestu od 5 do 20 let.

Začíná běžet

- právní mocí rozsudku, nebo

- při podmíněném odsouzení, právní mocí rozhodnutí, že se trest vykoná.

Promlčení výkonu trestu nelze použít u ochranných opatření.

Zahlázení odsouzení

Soud zahladí odsouzení, pokud jsou splněny obě následující podmínky

- trest byl vykonán, prominut, anebo jeho výkon promlčen a
- odsouzený vedl po výkonu, prominutí, anebo promlčení jeho výkonu řádný život nepřetržitě nejméně po dobu stanovenou v zákoně.

Na odsouzeného se hledí, jako by nebyl odsouzen, zahlázené odsouzení se neuvádí ve výpisu z evidence Rejstříku trestů. Zahlázené odsouzení se však vykazuje v opise z evidence Rejstříku trestů.

Některé trestné činy

Následně jsou vyjmenovány a popsány některé trestné činy, které se mohou vztahovat k služebnímu poměru. Vycházejí dle trestního zákoníku, který systematicky člení svou zvláštní část, a to od kvalifikačně „nejtěžších“ trestných činů (trestné činy proti životu a zdraví, které jsou považovány pro společnost za nejvíce škodlivé) až po společensky „méně závažné“, z pohledu individuálních jednání (např. trestné činy vojenské).

Trestné činy proti republice, cizímu státu nebo mezinárodní organizaci

Jsou rozděleny do tří oddílů

1. Trestné činy proti základům republiky, cizího státu nebo mezinárodní organizaci

Většinou jde o různorodé násilné útoky na následující zákonem chráněné zájmy:

- ústavní zřízení,
- samostatnost,
- územní celistvost,
- bezpečnost a obranyschopnost

Jde o trestné činy

- vlastizrada,
- rozvracení republiky,
- teror,
- teroristický útok,
- záškodnictví,
- sabotáž

K dokonání těchto trestných činů se zásadně nevyžaduje poškození uvedených zájmů. Pachatelem může být kdokoliv, kromě trestného činu vlastizrady, kterého se může dopustit pouze občan České republiky. Všechny trestné činy v tomto oddílu musí být spáchány úmyslně.

2. Trestné činy proti bezpečnosti republiky, cizího státu a mezinárodní organizace

Jde o ochranu vnější bezpečnosti republiky, a to prostřednictvím ochrany utajovaných skutečností podle zvláštního zákona.

Jde o trestné činy

- vyzvědačství,
- ohrožení utajované informace

K dokonání trestného činu vyzvědačství postačí, když pachatel podnikne jednání, které k získání příslušných údajů směřuje. Pachatelem může být nejen osoba, která má oprávněný přístup k příslušným údajům, ale také osoba, která má přístup k dílčím údajům, ale z jejichž souhrnu lze utajovanou skutečnost zjistit, a hodlá je vyrazit cizí moci. Vyžaduje se úmyslné jednání.

K dokonání trestného činu ohrožení utajované informace je třeba, aby se s utajovanou informací podle zvláštního zákona seznámila alespoň jedna nepovolaná osoba. Ke spáchání tohoto trestného činu postačí i nedbalost.

3. Trestné činy proti obraně vlasti

Jde o nejnebezpečnější útoky na obranyschopnost republiky.

Jde o trestné činy

- spolupráce s nepřítelem,
- válečná zrada.

Pachatelem obou trestných činů může být pouze občan České republiky. Ke spáchání obou trestných činů je třeba úmyslného jednání.

Trestné činy proti pořádku ve věcech veřejných

Do této hlavy patří

- trestné činy proti výkonu pravomoci orgánu veřejné moci a úřední osoby,
- trestné činy úředních osob,
- úplatkářství,
- jiná rušení činnosti orgánu veřejné moci,
- trestné činy narušující soužití lidí,
- jiná rušení veřejného pořádku,
- organizovaná zločinecká skupina,
- některé další formy trestné součinnosti.

Trestné činy úředních osob. Jde o ochranu zákonného a řádného výkonu pravomoci úřední osoby. Společnost má zájem, aby se v činnosti veřejných činitelů dodržovala zákonnost, disciplína a zásady morálky.

Úřední osobou je mimo jiné i příslušník bezpečnostního sboru (viz § 127 trestního zákoníku). K trestní odpovědnosti a ochraně veřejného činitele se podle jednotlivých ustanovení trestního zákona vyžaduje, aby trestný čin byl spáchán v souvislosti s jeho pravomocí a odpovědností.

Jde o trestné činy

- zneužívání pravomoci úřední osoby,
- maření úkolu úřední osoby z nedbalosti.

Pro dokonání trestného činu zneužívání pravomoci úřední osoby se nevyžaduje skutečný vznik škody nebo opatření prospěchu. Postačuje samotné jednání vedené úmyslem škodu způsobit nebo opatřit prospěch.

Trestný čin maření úkolu úřední osoby z nedbalosti spočívá ve zmaření nebo podstatném ztížení splnění úkolu úřední osobě. Pachatelem může být v obou případech jen úřední osoba.

Trestné činy úplatkářství. U těchto trestných činů jde o ochranu řádné, nestranné rozhodovací a jiné činnosti související nejen s výkonem pravomoci veřejného činitele, ale také jiné činnosti při plnění společensky významných úkolů (např. rozhodování o přijetí ke studiu na vysoké škole, vydávání potvrzení lékařem o zdravotní způsobilosti pro výkon určitého povolání).

Jde o trestné činy

- přijímání úplatku,
- podplácení,
- nepřímé úplatkářství.

Trestný čin přijímání úplatku je dokonán nejen přijetím úplatku, ale také přijetím slibu úplatku anebo žádosti o úplatek. Pachatelem může být pouze osoba, která má účast na obstarání věci obecného zájmu.

U trestného činu podplácení jde kromě poskytnutí úplatku také o nabídku úplatku a slib úplatku, které souvisejí s obstaráním věci obecného zájmu. Pachatelem může být kdokoliv.

U trestného činu nepřímého úplatkářství jde o působení výlučně na výkon pravomoci veřejného činitele. Přitom není rozhodující, že pachatel působí na veřejného činitele v tom směru, aby svoji pravomoc řádně vykonal a splnil svoje povinnosti.

U všech těchto trestných činů se vyžaduje úmysl.

Neoprávněné nakládání s osobními údaji

Patří do skupiny trestných činů proti svobodě a právům na ochranu osobnosti, soukromí a listovního tajemství.

U trestného činu neoprávněné nakládání s osobními údaji jde o ochranu práva občana na ochranu před neoprávněným nakládáním s údaji. Jednání spočívá v neoprávněném zveřejnění, sdělení, zpřístupnění, jiném zpracování nebo přisvojení osobního údaje, které byly o jiném shromážděné v souvislosti s výkonem veřejné moci, a způsobí tím vážnou újmu na právech nebo oprávněných zájmech osoby, jíž se osobní údaje týkají. Pachatelem může být kdokoliv, kdo v souvislosti s výkonem veřejné moci učiní jednání. Trestný čin může být spáchán úmyslně i z nedbalosti.

Trestné činy vojenské

Postihují jen nejzávažnější případy narušení vnitřních vztahů v ozbrojených silách a bezpečnostních sborech, protože méně závažné činy, které nedosahují potřebného stupně nebezpečnosti pro společnost, jsou řešeny v rámci kázeňské pravomoci nadřízených funkcionářů. Trestných činů vojenských se proto mohou dopustit pouze vojáci. Vojákem se podle trestního zákona rozumí

- voják v činné službě,
- osoba, která se povoláním k zvláštní službě stala příslušníkem ozbrojených sil,
- voják mimo činnou službu, je-li ve služebním stejnokroji, nebo
- válečný zajatec.

Jde například o trestné činy

- neuposlechnutí rozkazu,
- násilí vůči nadřízenému,
- porušování povinnosti strážní služby,
- porušování povinnosti dozorčí služby,
- porušování služebních povinností.

Některé zákonem stanovené trestné činy vojenské se vztahují také na příslušníky bezpečnostních sborů.

Trestný čin neuposlechnutí rozkazu

U trestného činu neuposlechnutí rozkazu je chráněn vztah nadřízenosti a podřízenosti. Jeho typickým projevem je právo nadřízených vydávat podřízeným rozkazy a povinnost podřízených splnit rozkazy řádně a včas. Jde o odepření provést rozkaz a tím zmaření nebo ztížení splnění důležitého služebního úkolu. Pachatelem podle § 273 a 274 může také příslušník bezpečnostního sboru. Trestný čin může být spáchán úmyslně nebo z nedbalosti.

Trestný čin násilí vůči nadřízenému

U trestného činu násilí vůči nadřízenému je chráněn nerušený výkon služebních povinností nadřízeným funkcionářem, který je zabezpečen jeho ochranou proti násilným útokům podřízených v souvislosti s jeho služebními povinnostmi. Trestný čin spočívá v užití násilí vůči nadřízenému. Pachatelem může také příslušník bezpečnostního sboru, který je podřízeným poškozeného nadřízeného služebního funkcionáře. Trestný čin může být spáchán pouze úmyslně.

Trestné činy proti povinnostem strážní, dozorčí nebo jiné služby

U uvedených trestných činů je chráněn řádný výkon příslušného druhu služby. Spáchání trestného činu spočívá v porušení předpisů nebo pravidel strážní nebo jiné obdobné služby nebo zvláštních nařízení podle nich vydaných. Je nerozhodné, zda k porušení dojde konáním (např. svévolným odchodem ze stanoviště) nebo opomenutím (např. nezakročením proti narušiteli). Pachatelem může také být příslušník bezpečnostního sboru, který takovou službu vykonává. Uvedené trestné činy mohou být spáchány úmyslně i z nedbalosti.

Trestné činy proti služebním povinnostem příslušníků bezpečnostních sborů

Uvedené trestné činy, porušení služební povinnosti příslušníka bezpečnostního sboru, spočívají ve společném pachateli, tedy příslušníku bezpečnostního sboru. Jednání spočívá v tom, že kdo ke škodě bezpečnostního sboru nesplněním uložené služební povinnosti,

podstatně sníží použitelnost výzbroje, výstroje nebo jiných věcných prostředků. Trestný čin může být spáchán úmyslně nebo z nedbalosti.

Základní zásady trestního řízení

Trestné činy lze projednávat pouze v rámci trestního řízení. Trestnou činnost pachatele objasňují podle trestního řádu pouze orgány činné v trestním řízení, jimiž jsou soud, státní zástupce a policejní orgán. Trestní řízení je zákonem stanovený postup orgánů činných v trestním řízení a dalších subjektů, které se podílejí na tomto postupu. Jeho úkolem je zjistit, zda se trestný čin stal, zjistit pachatele a uložit mu trest nebo ochranné opatření. Trestní řízení musí zajistit, aby nikdo nevinný nebyl odsouzen.

Trestní řízení (angl. criminal procedure, něm. Strafverfahren, fr. procédure pénale) je zákonem upravený postup orgánů činných v trestním řízení, jehož cílem je bez důvodných pochybností na základě řádně opatřených a provedených důkazů a při zachování zaručených práv dotčených osob zjistit, zda byl spáchán trestný čin, zjistit jeho pachatele, uložit mu spravedlivý trest nebo rozhodnout o potřebném ochranném opatření a takové rozhodnutí vykonat. Trestního řízení se vedle orgánů činných v trestním řízení účastní i další osoby, které v závislosti na svém postavení v řízení mají různá práva a povinnosti. Cílem trestního řízení je také upevňování zákonnosti, předcházení a zamezování trestné činnosti, jakož i výchovné působení na občany. Řízení působí totiž nejen bezprostředně vůči osobám, proti kterým je vedeno nebo které se ho účastní, ale zprostředkovaně.

Základní zásady trestního řízení jsou

- stíhání jen ze zákonných důvodů a způsobem, který stanoví trestní řád,
- spolupráce se zájmovými sdruženími občanů - ta mohou nabídnout převzetí záruky za chování obviněného, jehož trestní stíhání bylo podmíněně zastaveno, nebo za převýchovu odsouzeného nebo za dovršení nápravy odsouzeného, za odsouzeného může také podat žádost o udělení milosti a žádost o zahlazení odsouzení,
- zajištění práva na obhajobu – tj. práva na osobní obhajobu (např. právo vyjádřit se ke všem skutečnostem, které se mu kladou za vinu, navrhnout důkazy), práva zvolit si obhájce, práva na poučení ze strany orgánů činných v trestním řízení; prostřednictvím obhajoby se má dosáhnout toho, aby nevinný byl ospravedlněn a viník byl odsouzen jen za trestný čin, který spáchal a za tento čin mu byl uložen spravedlivý trest,
- zásada přiměřenosti – orgány činné v trestním řízení musí projednávat trestní věci co nejrychleji a musí být šetřena občanská práva zaručená Listinou základních práv a svobod a příslušných mezinárodních smluv, jimiž je Česká republika vázána; tato zásada se uplatňuje především při zajišťování osob a věcí důležitých pro trestní řízení (vazba, odposlech),
- zásada rychlého procesu – orgány činné v trestním řízení musí trestní věci projednávat co nejrychleji, ne však na úkor řádného objasnění věci; proto jsou např. stanoveny maximální lhůty trvání vazby, pro předání zadržené osoby soudu (48 hodin), nebo pro rozhodnutí soudce o zadržené osobě (24 hodin),
- zásada oficiality – orgány činné v trestním řízení provádějí procesní úkony na základě úřední povinnosti; smyslem této zásady je, aby trestné činy nezůstaly nepotrestány a aby byla dodržena zákonem předepsaná pravidla pro jejich stíhání,

- zásada legality – povinnost státního zástupce stíhat všechny trestné činy, o nichž se dozvěděl, výjimky stanoví zákon nebo příslušná mezinárodní smlouva, kterou je Česká republika vázána,
- zásada obžalovací – trestní stíhání před soudy je možné jen na základě obžaloby nebo návrhu na potrestání, které podává státní zástupce, jež zastupuje v řízení před soudem veřejnou žalobu; bez tohoto návrhu nemůže být soudní řízení vedeno,
- zásada dokazování a zásada vyhledávání – plně se uplatňují v přípravném řízení; policejní orgán vyhledává a za stanovených podmínek provádí i důkazy bez ohledu na to, zda svědčí ve prospěch či neprospěch obviněného; obviněný nesmí být žádným způsobem k výpovědi nebo doznání donucován,
- zásada bezprostřednosti – soud musí rozhodovat jen na základě důkazů, které byly před soudem provedeny, a přímo se se všemi důkazy, které jsou mu podkladem pro rozhodnutí, seznámit; pro tuto zásadu dále platí pravidlo nepřerušitelnosti soudního jednání s výjimkou jeho odročení,
- zásada ústnosti – soud rozhoduje na základě ústního přednesu a ústně provedených důkazů; soud osobně vyslyší svědky, obžalované i znalce,
- zásada presumpce nevin – na toho, proti němuž je vedeno trestní řízení, není možné hledět jako by byl vinen, dokud není pravomocným odsuzujícím rozsudkem vyslovena vina; pokud není vina dostatečně prokázána, tedy bez důvodných pochybností, musí soud rozhodnout ve prospěch obžalovaného a zprostit ho obžaloby,
- zásada volného hodnocení důkazů – orgán činný v trestním řízení hodnotí důkazy vzhledem k jejich závažnosti, pravdivosti a zákonnosti podle vnitřního přesvědčení založeného na pečlivém uvážení všech okolností případu, a to jednotlivě i v jejich souhrnu; hodnocení důkazů podléhá kontrole,
- zásada veřejnosti – trestní věci se před soudem projednávají veřejně tak, aby se občané mohli projednávání účastnit a jednání sledovat; veřejnost lze vyloučit jen ze zákonných důvodů, rozsudek však musí být vyhlášen vždy veřejně,
- zásada zjištění skutkového stavu bez důvodných pochybností – v případě důvodných pochybností je nutno pochybnosti rozptýlit dalším prováděním důkazů; pokud se však nepodaří pochybnosti rozptýlit, je třeba rozhodnout ve prospěch obviněného; samotné doznání nezbavuje orgány činné v trestním řízení povinnosti vyhledávat a provádět další důkazy k objasnění věci.

Zajišťovací úkony v trestním řízení

Pro dosažení účelu trestního řízení je třeba zajistit přítomnost potřebných osob i věcí důležitých pro trestní řízení.

Trestní řád upravuje zajištění přítomnosti obviněného (např. u výslechů, při hlavním líčení, výkonu rozhodnutí)

- předvoláním,
- předvedením,
- zadržením,
- příkazem k zatčení,
- vazbou.

Zadržení představuje krátkodobé omezení osobní svobody obviněného za účelem rozhodnutí o podání návrhu na vzetí do vazby či propuštění zadržované osoby na svobodu.

Zadržená osoba musí být předána soudu do 48 hodin od zadržení. Soudce pak musí do 24 hodin od doručení návrhu

- rozhodnout o propuštění obviněného ze zadržení na svobodu, nebo
- rozhodnout o vzetí do vazby.

Podmínky vzetí do vazby jsou

- jde o osobu, proti níž bylo zahájeno trestní stíhání, tj. obviněného,
- z jeho jednání nebo dalších konkrétních skutečností vyplývá důvodná obava, že
 1. uprchne nebo se bude skrývat (tzv. vazba útěková),
 2. bude působit na dosud nevyslechnuté svědky nebo spoluobviněné, nebo jinak mařit objasňování skutečností závažných pro trestní stíhání (tzv. vazba koluzní),
 3. bude opakovat trestnou činnost, pro kterou je stíhán, dokoná trestný čin, o který se pokusil, nebo vykoná trestný čin, který připravoval, nebo kterým hrozil (tzv. vazba předstižná).

Celková doba vazby v trestním řízení nesmí přesáhnout jeden až čtyři roky podle závažnosti trestného činu. Všechny orgány činné v trestním řízení jsou povinny průběžně zkoumat, zda důvody vazby trvají nebo zda se nezměnily. Obviněný má kdykoliv právo žádat o propuštění na svobodu; soud musí o jeho žádosti bezodkladně rozhodnout; byla-li žádost zamítnuta a neuvede-li obviněný jiné důvody, může svou žádost opakovat nejdříve po 14 dnech od právní moci rozhodnutí.

Vazba může být nahrazena (kromě vazby koluzní)

- zárukou zájmového sdružení občanů nebo důvěryhodné osoby,
- písemným slibem obviněného,
- dohledem probačního úředníka, nebo
- peněžitou zárukou.

Přítomnost svědků, znalců a tlumočnicků se zajišťuje předvoláním, přítomnost svědků i předvedením.

Trestní řád dále v zájmu opatření věcí důležitých pro trestní řízení stanoví povinnost vydat takovou věc či ji odejmout. Dále upravuje pravidla pro provedení domovní a osobní prohlídky.

Správní právo

Správní řízení je právem upravený postup orgánů moci výkonné, územních samosprávných celků a jiných orgánů, právnických a fyzických osob, pověřených výkonem veřejné správy, při rozhodování prakticky ve všech oblastech a na všech úsecích veřejné správy (vydávání povolení, nebo ukládání různých sankcí).

Nejvýznamnější právní norma

- zákon č. 500/2004 Sb., správní řád, ve znění pozdějších předpisů.

Správní řád je obecnou úpravou správního řízení. Souběžně působí i řada právních předpisů, které jej pro různá řízení více či méně přizpůsobují, doplňují či nahrazují určitá jeho ustanovení svými vlastními. Někde se dokonce vůbec neužije a je zastoupen samostatnými

úpravami, ovšem základní zásady se použijí vždy. Přesto je význam správního řádu značný, neboť se vztahuje na většinu postupů při vydávání individuálních správních aktů ve veřejné správě.

Základní pravidla správního řízení

Správní řád uvádí pod základními pravidly řízení některé jeho zásady:

- zásada zákonnosti – správní orgány jsou povinny postupovat v řízení v souladu se zákony a jinými právními předpisy a nepřekročit zákonné meze správy a povinnost aktivně a iniciativně právní normy naplňovat,
- zásada spolehlivého zjištění skutkového stavu, o němž se rozhoduje – jde o zjištění všech právně významných skutečností pro posouzení a rozhodnutí v dané věci bez ohledu na to, v čí prospěch svědčí; zjištěný stav musí odpovídat skutečnosti,
- zásada rovnosti všech účastníků – jde o obecnou zásadu procesního práva v právním státu; účastníci řízení mají rovná procesní práva a povinnosti a žádný z nich nemůže vnutit svoji vůli jinému nebo nabýt nadřazeného či zvýhodněného postavení,
- zásada aktivní součinnosti subjektů správního řízení – zahrnuje jak vztahy k účastníkům řízení, tak i k dalším osobám, např. svědkům; správní orgány jsou povinny dát jim vždy příležitost, aby mohli svá práva a zájmy účinně hájit, dále jsou povinny poskytovat pomoc a poučení, aby pro neznalost právních předpisů neutrpěli účastníci řízení v řízení újmu,
- zásada rychlého a hospodárného projednávání a rozhodování – jde o povinnost vyřizovat věci ve stanovených lhůtách a používat takové prostředky, které nezvyšují zbytečně náklady řízení a přitom vedou ke správnému rozhodnutí.

Dalšími zásadami, jež se uplatňují ve správním řízení, jsou:

- zásada volného hodnocení důkazů – jde o povinnost správního orgánu zhodnotit všechny provedené důkazy, a to jak jednotlivě tak i ve vzájemných souvislostech; výsledkem je jeho vnitřní myšlenkový postup a přesvědčení,
- zásada dvouinstančního řízení – je zaručena možností odvolání proti každému prvoinstančnímu rozhodnutí vydanému ve správním řízení. Výjimky z této zásady stanoví zákon,
- zásada písemnosti, zásada ústnosti – je na úvaze správního orgánu, kromě případů stanovených zvláštními předpisy, jež povinnost ústního jednání stanoví, zda ústní jednání svolá či nikoliv; ústní jednání se svolá, pokud lze předpokládat, že ústní jednání povede k objasnění věci,
- zásada neveřejnosti, zásada veřejnosti – převládá neveřejné ústní jednání, kterého se mohou účastnit pouze účastníci řízení, popř. jejich zástupci, svědci či znalci a pracovníci správního orgánu; veřejné projednávání upravuje zákon.

Zahájení správního řízení

Správní řízení se zahajuje

1. na návrh (žádost) účastníka správního řízení – řízení je zahájeno dnem, kdy bylo podání doručeno příslušnému správnímu orgánu.

Podání musí být

- písemné,
 - ústně do protokolu, případně
 - elektronicky (v elektronické podobě, podepsané zaručeným elektronickým podpisem, nebo za podmínky, že podání je do 5 dnů potvrzeno, popřípadě doplněno způsobem podle předešlých možností podání, je možno je učinit pomocí jiných technických prostředků, zejména prostřednictvím dálkopisu, telefaxu nebo veřejné datové sítě bez použití zaručeného elektronického podpisu),
2. z podnětu správního orgánu – řízení je zahájeno dnem, kdy tento orgán projevem své vůle učinil vůči účastníku správního řízení první úkon; správní orgán je povinen uvědomit o zahájení správního řízení všechny účastníky řízení.

Přerušeni správního řízení

Správní orgán přeruší řízení

- jestliže bylo zahájeno řízení o předběžné otázce (jde o otázku, jejíž řešení nepřísluší správnímu orgánu, který ve věci rozhoduje, ale o které si musí učinit úsudek, aby mohl vydat rozhodnutí),
- jestliže byl účastník řízení vyzván, aby ve stanovené lhůtě odstranil nedostatky podání.

V uvedených případech přeruší správní orgán řízení povinně. Doba přerušeni není stanovena.

Správní orgán může dále řízení přerušit nejdéle na dobu 30 dnů, pokud to z důležitých důvodů navrhnou shodně účastníci řízení. V tomto případě není přerušeni povinné.

Proti rozhodnutí o přerušeni řízení se nelze odvolat.

Když pominou důvody (překážky), pro které bylo řízení přerušeno, nebo uplynula lhůta 30 dnů, bylo-li řízení přerušeno na návrh účastníků řízení, správní orgán v řízení pokračuje. Pokud je řízení přerušeno, neběží lhůty uvedené ve správním řádu.

Náležitosti rozhodnutí

Každé rozhodnutí správního orgánu, které je vyhotovováno písemně, musí obsahovat předeepsané náležitosti

- výrok – jde o část rozhodnutí, ve kterém správní orgán vyjadřuje, jakým způsobem v projednávané věci, která byla předmětem řízení, rozhodl; výrok musí být jasný a srozumitelný, přesný a určitý, neboť jen takový je závazný, schopný právní moci a vykonatelný; musí být z něho patrné, co bylo předmětem rozhodování a na základě jakého ustanovení právního předpisu správní orgán rozhodl; pokud je ve výroku uložena povinnost, je nezbytné, aby v něm byla stanovena lhůta, ve které má být povinnost splněna,
- odůvodnění – má z něho být zřejmé, jaké podklady pro rozhodnutí správní orgán shromáždil, jak hodnotil provedené důkazy a jakými úvahami se při hodnocení důkazů a při použití právních předpisů při rozhodování řídil; odůvodnění má reagovat na

všechny návrhy účastníků řízení; odůvodnění není třeba, pokud se vyhoví všem účastníkům řízení v plném rozsahu,

- poučení o odvolání – je nezbytnou náležitostí rozhodnutí, a to i tehdy, jestliže je rozhodnutí oznámeno ústním vyhlášením a účastníci se vzdali práva na doručení písemného vyhotovení; poučení musí mít i ta rozhodnutí, která není třeba odůvodňovat, i ta, proti kterým se nelze odvolat; pokud v rozhodnutí poučení chybí, prodlužuje se lhůta k podání odvolání na 3 měsíce od dne oznámení rozhodnutí; v poučení o odvolání se uvede
 1. údaj, zda je rozhodnutí konečné nebo
 2. zda je možné se proti němu odvolat, pak se dále uvádí
 - lhůta, v níž je možné se odvolat,
 - správní orgán, jemuž se odvolání podává.

V rozhodnutí je také možné kdykoliv opravit chybu v psaní, počtech nebo jinou zřejmou nesprávnost, nesmí jít o vadu závažnější. Oprava se provede bez vydání rozhodnutí a účastníci řízení jsou vyrozuměni o tom, co a jak se v rozhodnutí opravuje.

Právní moc a vykonatelnost rozhodnutí

Právní moc rozhodnutí znamená, že proti vydanému rozhodnutí není možné podat řádný opravný prostředek. Aby mohla nastat právní moc rozhodnutí, musí být splněn i předpoklad oznámení rozhodnutí všem účastníkům řízení.

Oznámení rozhodnutí musí být učiněno zákonem stanoveným způsobem, a to

- doručeno do vlastních rukou,
- oznámeno ústně za současného vzdání se nároku na písemné vyhotovení rozhodnutí.

Pokud by rozhodnutí nebylo doručeno všem účastníkům řízení, nemůže nabýt právní moci.

Vykonatelnost rozhodnutí

Vykonatelným (vymahatelným) je rozhodnutí pravomocné, a to

- je-li ve výroku rozhodnutí stanovena lhůta k plnění, nebo určí-li ji dodatečně orgán, který provádí výkon rozhodnutí, uplynutím této lhůty,
- okamžikem právní moci, pokud není ve výroku rozhodnutí uložena povinnost k plnění.

Rozhodnutí je také vykonatelné, i když není v právní moci uplynutím lhůty k plnění, pokud je ze zákonných důvodů vyloučen odkladný účinek.

Řádné a mimořádné opravné prostředky

Řádné opravné prostředky lze použít proti nepravomocnému rozhodnutí v příslušné odvolací lhůtě.

Řádnými opravnými prostředky jsou

- odvolání – o odvolání zpravidla rozhoduje orgán instančně vyšší; o odvolání může rozhodnout i orgán, který napadené rozhodnutí vydal, pokud odvolání v plném rozsahu vyhoví a jestliže se rozhodnutí netýká jiného účastníka řízení než odvolatele nebo jestliže s tím ostatní účastníci řízení souhlasí,
- rozklad – podává se proti rozhodnutí ústředních orgánů státní správy, u nichž není instančně vyšší orgán; o rozkladu rozhoduje jeho vedoucí na návrh odborné komise.

Odvolání se podává u správního orgánu, který napadené rozhodnutí vydal. Musí být podáno v zákonem stanovené lhůtě, která počíná běžet ode dne oznámení napadeného rozhodnutí. Pokud byl účastník řízení v rozhodnutí nesprávně poučen nebo nebyl poučen vůbec a podal opravný prostředek po lhůtě, má se za to, že ho podal včas, pokud to učinil do 90 dnů ode dne oznámení.

Správní orgán, který napadené rozhodnutí vydal, má povinnost vyrozumět o jeho podání a jeho obsahu všechny účastníky řízení s výzvou, aby se k němu vyjádřili, a podle potřeby doplní řízení provedením nově navržených důkazů.

Pokud toto prvoinstanční orgán neučiní, může to učinit, je-li to nutné, odvolací orgán.

Pokud jsou proto důvody, odvolací orgán rozhodnutí

- změní,
- zruší, nebo
- odvolání zamítne a rozhodnutí potvrdí.

Odvolací orgán, pokud je to vhodnější zejména z důvodu rychlosti nebo hospodárnosti, rozhodnutí zruší a věc vrátí k novému projednání a rozhodnutí.

Proti rozhodnutí o odvolání se nelze dále odvolat.

Pokud je podáno odvolání opožděně, tedy nebylo podáno v zákonem stanovené lhůtě, nebo je nepřipustné, tedy zákon podání odvolání nepřipouští, je přesto odvolací orgán povinen přezkoumat i toto odvolání z toho hlediska, zda neodůvodňuje mimořádný opravný prostředek. Pokud tomu tak není, odvolání zamítne.

Na rozklad se vztahuje ustanovení o odvolání řízení přiměřeně.

Mimořádné opravné prostředky se použijí proti pravomocnému rozhodnutí.

Mimořádnými opravnými prostředky jsou

- obnova řízení
- přezkumné řízení

Obnova řízení je určena především k nápravě skutkových omylů. Na obnovu řízení má účastník řízení právní nárok, pokud jsou splněny stanovené podmínky, které jsou taxativně vymezené v zákoně. Obnovu řízení povoluje orgán, který ve věci rozhodl v posledním stupni; návrh je třeba podat v zákonné lhůtě, zmeškání této lhůty nelze prominout. Obnovu řízení může nařídit i správní orgán, který ve věci rozhodl v posledním stupni z úřední moci, pokud je na nařízení obnovy obecný zájem, avšak pouze z těch důvodů, pro které se obnovy řízení může domáhat účastník řízení.

Zákonné důvody lze rozdělit na ty, které

1. vytykají, že nesprávnost rozhodnutí byla způsobena nedostatečným zjištěním skutkového stavu věci, nebo
2. ukazují na tak závažné nedostatky v řízení, že již jejich samotná existence zpochybňuje věcnou správnost rozhodnutí.

Proces obnovy řízení má 2 stadia. V prvním se rozhoduje o povolení nebo nařízení obnovy řízení. Druhé stádium tvoří vlastní provedení nového obnoveného řízení.

Vydáním nového rozhodnutí ve věci se původní rozhodnutí ruší. Proti novému rozhodnutí lze podat odvolání.

Přezkumné řízení je určeno především k nápravě právních omylů, tj. k odstranění rozporu rozhodnutí se zákony nebo jinými právními předpisy. Na zrušení nebo změnu správního rozhodnutí však nemá účastník řízení právní nárok. Podnět může podat jakýkoliv subjekt – účastník řízení, nebo kterákoliv osoba nebo státní orgán.

Přestupky

Přestupky jsou jednou z nejvýznamnějších skupin správních deliktů. Zahrnují širokou škálu protiprávních jednání z různých oborů veřejné správy.

Pojem přestupku

Přestupkem je zaviněné jednání, které porušuje nebo ohrožuje zájem společnosti a je za přestupek označeno v zákoně o přestupcích nebo v jiném zákoně a nejde o trestný čin nebo jiný správní delikt, který je možné postihnout podle zvláštních předpisů.

Přestupkem není

- jednání, kterým někdo odvrací přiměřeným způsobem v nutné obraně útok přímo hrozící nebo trvající na zájem chráněný zákonem; k nutné obraně je oprávněn každý, tedy nejen ten, kdo je útokem sám ohrožen, ale je také možné chránit i zájmy jiné osoby,
- jednání uskutečněné v krajní nouzi, kterým někdo odvrací nebezpečí přímo hrozící zájmu chráněnému zákonem. Při posuzování možného následku hrozícího nebezpečí a následku způsobeného odvracením nebezpečí je třeba vycházet ze skutečné situace v době činu i z psychického stavu osoby, která odvracela nebezpečí.

Zavinění

K odpovědnosti za přestupek postačí zavinění z nedbalosti. Pokud je třeba úmyslného zavinění, musí to stanovit výslovně zákon.

Z nedbalosti je přestupek spáchán, jestliže pachatel

- věděl, že svým jednáním může porušit nebo ohrozit zájem chráněný zákonem, ale bez přiměřených důvodů spoléhal na to, že tento zájem neporuší nebo neohrozí, nebo

- nevěděl, že svým jednáním může porušit nebo ohrozit zájem chráněný zákonem, ač to vzhledem k okolnostem a svým osobním poměrům vědět měl a mohl.

Úmyslně je přešupek spáchan, jestliže pachatel

- chtěl svým jednáním porušit nebo ohrozit zájem chráněný zákonem, nebo
- věděl, že svým jednáním může ohrozit zájem chráněný zákonem, a pro případ, že jej poruší nebo ohrozí, byl s tím srozuměn.

Jednáním se rozumí i opomenutí takového konání, k němuž byl pachatel podle okolností a svých osobních poměrů povinen.

Pachatel přešupku

Pachatelem přešupku může být osoba po dosažení takového stupně fyzické, duševní a mravní vyspělosti, jež umožňuje této osobě rozpoznat nedovolenost, škodlivost, a protiprávnost svého jednání a podle tohoto úsudku se chovat.

Za přešupek není odpovědný ten

- kdo v době jeho spáchaní nedovršil patnáctý rok věku,

Za přešupek není odpovědný ani ten

- kdo pro duševní poruchu v době jeho spáchaní nemohl rozpoznat, že jde o porušení nebo ohrožení zájmu chráněného zákonem, nebo nemohl ovládat své jednání.

Odpovědný za přešupek je však ten, kdo se do stavu nepřičetnosti přivedl byt' i z nedbalosti požitím alkoholu nebo užitím jiné návykové látky.

Za porušení povinnosti uložené právnické osobě odpovídá podle zákona o přešupcích ten, kdo

- za právnickou osobu jednal nebo měl jednat,
- dal k jednání příkaz, jedná-li se o příkaz.

Poškozený

Poškozeným podle zákona o přešupcích je ten, komu byla přešupkem způsobena majetková škoda, tj. škoda vyjádřená v penězích. Má právo uplatnit nárok na její náhradu

- v řízení o přešupku,
- u orgánu policie, a to
 1. při oznamování přešupku, nebo
 2. v trestním řízení, které se zabývalo jednáním, jež státní zástupce postoupil později správnímu orgánu jako přešupek.

Povinností a zájmem poškozeného je, aby způsobenou výši škody doložil a řádně vyčíslil.

O náhradě škody se nerozhodne, pokud poškozený zemřel.

Poškozený má právo podat odvolání proti rozhodnutí o přestupku pouze ve věci náhrady škody.

Pokud správní orgán nerozhodne o výši náhrady škody, odkáže poškozeného s nárokem na náhradu škody na okresní soud.

Zánik odpovědnosti za přestupek

Přestupek nelze projednat

- pokud uplynul od jeho spáchání jeden rok.
- vztahuje-li se na něj amnestie.

Pokud se na přestupek vztahuje amnestie, nelze vykonat uloženou sankci nebo její zbytek.

Do běhu jednoleté lhůty se nezapočítává doba, po kterou se pro tentýž skutek vedlo trestní řízení podle zvláštního právního předpisu.

Literatura:

- Tomancová, J., Schelle, K. a kol. Právní nauka pro školy a praxi. Praha: EUROLEX, 2004.
- Novotný, O., Dolenský, A., Jelínek, J., Vanduchová, M. Trestní právo hmotné – 1. Obecná část. Praha: ASPI Publishing, 2003.
- Novotný, O., Dolenský, A., Navrátilová, J., Púry, F., Rizman, S., Vanduchová, M., Vokoun, R. Trestní právo hmotné – 2. Zvláštní část. Praha: ASPI Publishing, 2004.
- Matrasová, E., Příhoda, P., Šmíd, L., Šlauf, V. Správní řád – komentář. Praha: LINDE Praha, 1997.
- Vopálka, V., Šimůnková, V. Šolín, M. Správní řád – Komentář. Praha: C. H. BECK, 1999.
- Černý, J. Přestupkové řízení – Příručka pro praxi přestupkových orgánů obcí, okresních úřadů a dalších správních orgánů. Praha: LINDE Praha, 2000.